

Finansal, Toplumsal ve
Fikhi Boyutlarıyla

BOYKOT

BOYCOTT
ISRAEL

Palestine vivra
et vaincra per

PALESTINE
OVT

Finansal, Toplumsal ve Fıkhi Boyutlarıyla

BOYKOT

*İsrail tarafından öldürülen
on binlerce masum çocuğa ithaf olunur.*

İLKE YAYINLARI: 248
ARAŞTIRMA RAPORLARI: 19
Finansal, Toplumsal ve Fıkhi Boyutlarıyla Boykot

Proje Yürütücüsü: Ahmet Sait Öner

Editör: Yunus Emre Aydınbaş

Yazarlar: Abdulgani Bozkurt, Faruk Bal, Yusuf Erdem Gezgin, Safa Yıldırım, Muhammed Bedrettin Toprak,
Ozan Maraşlı, Şükrü Çağrı Çelik, Burak Doğan

Yayın Koordinatörü: Mehtap Nur Öksüz

Araştırmacı ve Veri Görselleştirme: Sümeyra Aydın

Katkıda Bulunanlar: Elyesa Koytak, Erol Erdoğan, Fatih Gündoğan, Melih Turan, Ömer Torlak

Tasarım: Seyfullah Bayram

Kapak Görseli: Ayrım Duvarı, Batı Şeria

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2025

E-ISBN: 978-625-7684-26-2

DOI: <http://dx.doi.org/10.71174/ar19>

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu rapor, İslam İktisadi Araştırma Merkezi (İKAM) tarafından hazırlanmıştır. İKAM, yeni bir iktisadi düşüncenin küllü bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi amaçlamaktadır.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/İstanbul | +90 216 532 63 70 | bilgi@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfının yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfını bağlamaz.

İçindekiler

Takdim	7
Giriş	8
Temel Bulgular	10
Öneriler	12
Aksa Tufanı Operasyonu, İsrail İşgali ve Boykot	16
<i>Abdulgani Bozkurt</i>	
İslam Tarihinde Ekonomik Harp ve Boykot	21
<i>Faruk Bal</i>	
Haklar ve Sorumluluklar Çerçevesinde Boykota Fıkhi Bakış	28
<i>Yusuf Erdem Gezgin</i>	
İsrail İşgaline Karşı Dünyadaki Boykot Uygulamaları ve Etkileri	34
<i>Safa Yıldırım</i>	
Boykot Algısı ve Türkiye’de Boykota Katılımın Dinamikleri	48
<i>Muhammet Bedrettin Toprak</i>	
Türkiye’de Boykotun Firma Satışlarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme: Coca-Cola İçecek (CCI) Örneği	55
<i>Ozan Maraşlı, Şükrü Çağrı Çelik</i>	
Finansal Tablolar ve Hisse Senedi Performansları Üzerinden Türkiye’deki Boykota Dair Bir Değerlendirme	63
<i>Burak Doğan</i>	
Sonuç ve Değerlendirme	72

Tablo, Grafik, Harita ve Şekiller

Tablolar

Tablo 1. Aksa Tufanından Sonraki Bir Ay İçerisinde İsrail'e Karşı Resmî Diplomatik Aksiyonlar (7 Ekim-16 Kasım 2023)	43
Tablo 2. Son Yıllarda Türkiye'de İsrail Menşeli Ürünler ve İsrail'e Destek Sağlayan Firmalara Karşı Yapılan Boykot Çağrılar	58
Tablo 3. Türkiye'de Coca-Cola İçecek Şirketinin Satışları İçin Regresyon Analizi Sonuçları	60
Tablo 4. Boykot Edilen Şirketlerin 3 Farklı Modele göre Beklenen Getiri Oranları	67

Grafikler

Grafik 1. ABD'nin İsrail'e Yıllara Göre Askerî ve Ekonomik Yardımları (Milyar ABD Doları, 1970-2024)	35
Grafik 2. Yıllar İtibarıyla İlk Defa Bir Şirketi Arap Devletler Ligi'nin Kara Listesine Alınan Ülkelerin Sayıları (1954-1968)	37
Grafik 3. Arap Devletler Ligi'nin Kara Listesindeki Şirketlerin Ülkelerine Göre Dağılımı (1976)	38
Grafik 4. ABD'li Şirketler Tarafından Ticaret Bakanlığına Bildirilen Boykot Çağrılar (1976-1983)	39
Grafik 5. BDS Hareketinin Yıllar İtibarıyla Kazanımlarının Sayısı (2005-2022)	42
Grafik 6. Boykot Edilen Şirketlerin Olay Penceresi Boyunca Yaşadıkları Değer Kaybı	68
Grafik 7. Boykot Edilen Şirketlerin 2023-3 ve 2024-2 Çeyrekleri Aktif Kârlılık Oranı Karşılaştırması	68
Grafik 8. Boykot Edilen Şirketlerin 2023-3 ve 2024-2 Çeyrekleri Öz Sermaye Kârlılık Oranı Karşılaştırması	69

Haritalar

Harita 1. 7-27 Ekim 2023 Tarihleri Arasında Filistinlileri Destekleyen Protestoların Ülkelere Göre Dağılımı	44
---	----

Şekiller

Şekil 1. Boykotun Kademeleri ve Paydaşları	36
Şekil 2. Odaklı ve Dağınık Boykot Kampanyaları	40
Şekil 3. Ocak 2024 İtibarıyla BDS Hareketinin Boykot Listelerinde Yer Alan Markalar	41
Şekil 4. İsrail'e Karşı Boykot İçin Üretilen Mobil Uygulama Örnekleri	45
Şekil 5. Mısır'daki Bir McDonald's Şubesinin Filistinlileri Desteklediğine Dair Afışı	45
Şekil 6. Boykot Ürünleri Satmayan İşletmeler	56
Şekil 7. Boykot Ürünleri Satmayan İşletmeler	56
Şekil 8. Olay Çalışması Değişkenlerinin Sayı Doğrusunda Gösterimi	66

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AL	Arap Devletler Ligi
b.	bin/ibn
BAE	Birleşik Arap Emirlikleri
BBC	British Broadcasting Corporation
BDS	Boycotts, Divestment and Sanctions
BGU	Ben-Gurion Üniversitesi
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
CCI	Coca-Cola İçecek
CIA	Central Intelligence Agency
CMRM	Constant Market Return Model
Ç	Çeyreklik
EKK	En Küçük Kareler
GSS	The General Social Survey
GSYH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HAMAS	İslami Direniş Hareketi
h.	hicri
H.z.	Hazreti
İİT	İslam İşbirliği Teşkilatı
KAP	Kamuyu Aydınlatma Platformu
KLP	Kommunal Landspensjonskasse
km	kilometre
m.	miladi
MRM	Market Return Model
MM	Market Model
MUI	Majelis Ulama Indonesia
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
S&P	Standard and Poor's
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TGSS	Turkish General Social Survey
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UJ	University of Johannesburg
UN	United Nations
USS	Universities Superannuation Scheme
vb.	ve benzeri

İslam İktisadı Araştırma Merkezi (İKAM) İslam iktisadı alanında giderek genişleyen talep ve ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı çatısı altında kurulmuş bir araştırma merkezidir. Günümüzde hem Türkiye’de hem de dünyada İslam iktisadı çalışmaları sınırlı kalmakta, bu alandaki araştırmaların çeşitlendirilmesine ve derinleştirilmesine duyulan gereksinim giderek artmaktadır. Kapitalist sistemin sunduğu çözümler zamanla geçerliliğini yitirirken, adil ve sürdürülebilir bir alternatif geliştirme ihtiyacı daha da belirgin hale gelmektedir. İslam iktisadı, inanç temelli ilkeleriyle daha adil bir iktisadi hayat ve bölüşüm sağlama potansiyeline sahiptir. Bu perspektiften hareketle, alandaki akademik ve pratik çalışmaları teşvik etmek, yeni araştırmalara zemin oluşturmak ve yetkin araştırmacıları desteklemek büyük önem taşımaktadır. İKAM gerçekleştirdiği faaliyetlerle “İslam iktisadı” düşüncesinin sistematik bir şekilde inşası için yetkin fikir ve teorilerin üretilmesini teşvik etmeyi ve yeni çalışmalara zemin teşkil etmeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ders ve okuma grupları, yoğunlaştırılmış seminerler, araştırma raporları, çalışma tebliğleri, yuvarlak masa toplantıları ve konferanslar düzenlemektedir. İslam İktisadı ve Finansı Zirvesi, İslam İktisadı Bibliyografya Projesi, İslam iktisadı Temel Eğitim Programı gibi faaliyetler ile alanın gelişimine katkıda bulunmaktadır. Yayın faaliyetlerini İktisat Yayınları aracılığıyla sürdüren İKAM, İslam iktisadı alanında nitelikli çalışmaların ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. İslam İktisadı Ödülleri ile de bu alana değerli katkılar sunan araştırmacıları ve kurumları desteklemeyi amaçlamaktadır. Araştırma ve ülke raporları, alanın temel meselelerini ve belirli bölgelerdeki iktisadi dinamikleri ele alarak literatüre katkı sağlamaktadır. Yoğunlaştırılmış seminer programları, belirli konularda uzmanlaşmış akademisyenlerin çalışmalarını paylaşmalarına olanak tanırken, ders ve okuma grupları araştırmacılar için eleştirel bir düşünce ortamı sunmaktadır. İKAM, bu faaliyetleriyle İslam iktisadını daha geniş bir akademik çerçevede ele almayı, bu alandaki bilgi birikimini artırmayı ve yeni nesil araştırmacıların yetişmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

ADİL BİR DÜNYA
BEREKETLİ BİR İKTİSAT İÇİN

Takdim

Av. Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

İLKE Vakfı olarak bugüne kadar Filistin meselesine dair çeşitli boyutlarıyla kapsamlı çalışmalar yürüttük. TODAM tarafından hazırlanan Filistin'in Görünümü Raporu, Siyonist İsrail'in sınır tanımayan saldırılarının Filistin topraklarında yol açtığı insani trajediyi veri temelli bir yaklaşımla ele almıştı. Söz konusu raporda Siyonist İsrail'in sınır tanımaz saldırıları karşısında Gazze'de yaşanan insanlık dramının vardığı noktaları siz değerli okuyucuların bilgisine sunduk. Bu kez İKAM'ın özverili çalışmasıyla hazırlanan, Finansal, Toplumsal ve Fikhi Boyutlarıyla Boykot raporuyla Filistin davasını savunmanın ve adalet çağrısını güçlendirmenin etkili araçlarından biri olan boykot kavramını çok yönlü bir yaklaşımla değerlendiriyoruz.

Yayımladığımız raporların sadece şahitlik mertebesinde kalmayıp siyasi, hukuki, iktisadi ve sair değişimlerin hızlı yaşandığı bu zamanda Filistin meselesinin vicdani çözümüne küçük de olsa katkı sunmasını arzu ediyoruz. Finansal, Toplumsal ve Fikhi Boyutlarıyla Boykot raporumuz özü itibarıyla bu vicdani çağrının ürünü olarak ortaya konmuştur.

Siyonist İsrail'in pervasız saldırıları, uluslararası sistemin çifte standartlarını bir kez daha gözler önüne serdi ve daha kuşatıcı, adaleti merkeze alan sistemlerin tahkim edilmesi ihtiyacını derinden hissettirdi. Vicdani esas alacak olan bu denge sisteminin oluşumu için devletler, ulusal ve uluslararası örgütler gibi muharrik güçlerin birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Boykot bu muharrik gücün imkanlarından birisi olarak karşımızda durmaktadır.

Boykot konusunda ulusal ve uluslararası toplumda bir farkındalık oluştuğu ve boykot çağrılarının belki de ilk defa bu kadar etki alanı oluşturduğu müşahede edilmektedir. Fertlerin bireysel eylemlerinden devletlerin resmi politikalarına kadar geniş bir yelpazede boykotun yankı bulması, bu hareketin toplumsal dayanışma ve bilinç açısından ne denli önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Burada boykot imkanlarının fert bazlı tavır almadan devletler düzeyinde eylemselliğe geçişte bazı kısıtlar nedeniyle daraldığı görülmektedir. Uluslararası hukuk, devletleri bağlayan anlaşmalar, bağlayıcı faktörler olarak bu kısıtlar arasında sayılabilir. Yine örneğin BM Güvenlik Konseyi 5 daimi üyesine tanınan veto hakkının boykot ve boykottan daha etkin olacak yaptırımların önünü tıkadığı açıktır.

Halkın boykota katılımının bütüncül olmaması ve devletin boykot sürecinde şeffaf bilgi akışını sağlamadığı durumlar bir eksiklik olarak not edilse de Türkiye, bu süreçte halkıyla beraber hareket ederek boykotu uygulayan nadir ülkelerden biri oldu. Nitekim rapora yansıyan verilere baktığımızda boykot edilen şirketlerin ciddi oranda değer kaybı yaşadıkları görülmektedir. Bu farkındalığın artırılması ve boykotun sürdürülebilir ve etkili bir strateji haline gelmesi için bireylerin, sivil toplumun ve devletlerin birlikte hareket etmesi elzemdir. Devletlerin uluslararası platformlarda daha güçlü ve kararlı bir duruş sergilemesi, boykotun etkisini artıracak kurumsal politikaların geliştirilmesi ve kamuoyunun şeffaf bir şekilde bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Bu raporun ortaya çıkmasında emeği geçen başta editörümüz Dr. Yunus Emre Aydınbaş olmak üzere titiz çalışmalarıyla rapora değer katan tüm yazarlarımıza, İKAM Direktörü Dr. Melih Turan ve ekibine en içten teşekkürlerimizi sunarız. Ayrıca, çalışmamıza katkı sağlayan tüm isimlere ve raporun hayata geçmesine vesile olan herkese şükranlarımızı sunarız. Çalışmamızın, sadece Filistin meselesine değil, zulme ve adaletsizliğe karşı vicdani bir duruş sergileyen herkes için faydalı olmasını temenni ederiz.

Giriş

Finansal, Toplumsal ve Fikhi Boyutlarıyla Boykot raporu başta akademi ve politika yapıcılar olmak üzere sivil toplum ile piyasa aktörlerine geniş bir projeksiyon ve farklı bakış açılarından boykot olgusu, pratiği ve boykotun etkilerine yönelik bilgi seti sunmayı amaçlamaktadır. Tarih boyunca zulme ve haksızlığa karşı geliştirilen en etkili sivil direniş biçimlerinden biri olan boykot hareketini Türkiye özelinde ele alarak Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında öne çıkan boykot faaliyetlerini derinlemesine incelemektedir. Filistin topraklarında yüz yıldan fazladır devam eden ıstırap ve zulmün uluslararası boyuttaki yansımalarına da odaklanan bu rapor, boykotun bireyler, toplumlar ve devletler üzerindeki etkilerini çok yönlü bir yaklaşımla analiz etmektedir. Gazze'nin içinde bulunduğu trajik durumdan hareketle, boykotun hem ahlaki hem de stratejik bir eylem olarak neden önemli olduğu ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

Raporda, öncelikle Filistin topraklarının tarihsel bağlamı çizilerek, Siyonizmin doğuşundan itibaren uygulanan işgal politikaları ve bu politikaların Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kurumlar üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Tarihsel arka plan, 1947 Birleşmiş Milletler Taksim Planı'ndan başlayarak, 1967 Altı Gün Savaşı ve sonrasındaki sistematik yerleşim politikaları ile devam eden işgal rejiminin ana hatlarını çizmiştir. Bu tarihsel bağlam, boykot hareketlerinin doğması ve küresel bir tepki aracı olarak şekillenmesinde kritik bir rol oynamaktadır.

Bunun yanı sıra, boykot kavramının tarihsel kökenlerine ve önemli dönemlerdeki örneklerine yer verilmiştir. Mahatma Gandhi'nin Tuz Yürüyüşü, Boston Çay Partisi ve Montgomery Otobüs Boykotu gibi örnekler, boykotun sadece ekonomik bir yaptırım değil, aynı zamanda toplumsal bilinci harekete geçiren etkili bir direniş aracı olduğunu göstermiştir. İslam tarihi çerçevesinde ise, Hz. Peygamber'in Mekke döneminde uygulanan Şi'bü Ebî Tâlib Muhasarası ve Medine döneminde Kureyş kervanlarına yönelik ekonomik kuşatmalar örnek olarak sunulmuştur. Bu örnekler, boykotun tarihsel olarak da etkili bir strateji olduğunu göstermektedir.

Aksa Tufanı Operasyonu sonrasında, özellikle Gazze'deki insani krize tepki olarak küresel boykot hareketlerinin yeniden canlandığı görülmüştür. Batı'da ve Özellikle Türkiye'de, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerin organize ettiği boykot kampanyaları, özellikle Coca-Cola, McDonald's ve Starbucks gibi firmaları hedef alarak geniş bir kamuoyu oluşturmuştur. Bu kampanyalar, boykotun sadece bireysel bir eylem değil, aynı zamanda toplumsal dayanışma ve farkındalık yaratma aracı olduğunu da gözler önüne sermiştir.

Rapor, boykotun etkilerinin sadece ekonomik kayıplarla sınırlı olmadığını, aynı zamanda uluslararası siyasette dengeleri değiştirebilecek bir potansiyele sahip olduğunu savunmaktadır. Ancak, bu etkinin sürdürülebilir olması için bilinçli tüketici davranışlarının yaygınlaştırılması ve bireysel eylemlerin toplumsal harekete dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda, devletlerin de uluslararası platformlarda daha etkin roller üstlenmesi ve kurumsal boykot politikaları geliştirmesi gerekliliği belirtilmiştir.

Finansal, Toplumsal ve Fıkhi Boyutlarıyla Boykot Raporu, boykotun zalim rejimlere karşı mücadelede etkili bir araç olduğunu ortaya koyarken, bunun başarılı olabilmesi için bireylerden devletlere kadar her seviyede disiplinli ve kararlı bir çaba gerektirdiğini ifade etmektedir. Boykot, sadece bir tepki değil, insanlığın çağımızın en büyük çıkmazlarından birine karşı öne sürebileceği bir umut ve direniş şeklinde değerlendirilmelidir.

Boykot, yalnızca bir ekonomik yaptırım aracı değil, adalet arayışının en güçlü ahlaki ifadelerinden biridir.

Temel Bulgular

Boycot, yalnızca bir tüketim tercihi değil, ekonomik, ahlaki ve stratejik bir direniş biçimidir.

2023 yılında İsrail'e verdiği destekle öne çıkan küresel şirketlerin hedefledikleri büyümeye ulaşamadıkları ve kimi ülkelerde ve muhtelif sektörlerde ciddi zararlar açıkladıkları gözlenmiştir. Bu durum, boykotun doğru planlandığında ve sürdürüldüğünde etkili bir yaptırım aracı olduğunu göstermektedir. Kısa vadede işgali sona erdirmek için yeterli olmasa da orta ve uzun vadede bu eylemler, yıkılmaz sanılan şirketlerin zayıflamasına ve hatta yok olmasına yol açabilir.

Boycot, işgale karşı mücadelenin bir boyutunu teşkil ederken, devletlerin askerî, hukuki ve siyasi önlemlerini tamamlayıcı niteliktedir.

Bu nedenle, boykotun tüm sorumluluğunu sivil toplumun omuzlarına yüklemek doğru bir yaklaşım değildir. İşgalin çok katmanlı bir ağ tarafından sürdürüldüğü gibi, boykotun da farklı kademeleri ve paydaşları vardır. Her paydaş, etkili olabileceği düzeyde bu mücadelede yer almalı ve kolektif hareketin gerekliliği unutulmamalıdır. Koordinasyon ve bilgi paylaşımı sağlandığında boykotun sürdürülebilirliği ve etkinliği artar; bu da kısa vadede somut kazanımlar getirebilir.

Siyonizm boykotu, artık yalnızca belirli bir milletin veya bölgenin meselesi olmaktan çıkarak küresel bir ahlaki tercih ve duruş haline gelmiştir.

Bu durum, konuyu hukuki ve fıkhi boyutların ötesine taşıyarak ahlaki bir çerçevede ele alma zorunluluğunu doğurmuştur. Ahlak, fıkıh ve hukuktan daha geniş bir alanı kapsar ve bu nedenle boykot gibi etkili bir yaptırım aracını kullanmak, ahlaki bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Her duyarsızlık ahlaki bir hissizlik/anestezi halidir.

Tarih boyunca, İslam toplumları barış zamanlarında dahi düşmanlarına ekonomik üstünlük sağlayacak ticari faaliyetlere kısıtlamalar getirmiş, savaş dönemlerinde ise bu tedbirleri daha da sıkılaştırmıştır.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden sonra Mekkeli müşriklere yönelik kervan ticaretini hedef alan seferleri, boykotun stratejik önemini vurgulayan tarihi örneklerdir. Özellikle Endülüs gibi İslam memleketlerinde, gayrimüslimlerle yapılan sık savaşlar ve toprak kayıpları bu tür ekonomik mücadeleleri daha da önemli hale getirmiştir. Ulema da halkın düşmana karşı verilen ekonomik savaşta bilinçlenmesi için görev üstlenmiş, fetvalarıyla onları barış döneminde dahi ileride Müslümanların aleyhine kullanabilecek ürünlerin ticaretinden kaçınmaları hususunda uyarılmışlardır. Bu tür ekonomik savaşlar, yalnızca düşmanı zayıflatmakla kalmaz, aynı zamanda Müslüman toplumların dayanışmasını güçlendiren bir araçtır.

Boycot edilen şirketlerin hisse senetleri ve finansal performanslarının olumsuz yönde etkilendiği tespit edilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, Borsa İstanbul'da işlem gören şirketlerin yaklaşık %5'i boykot edilmektedir. Boykot edilen 31 şirketin hisse senetlerinin 21'inin analiz yapılabilecek

nitelikte verisi bulunmaktadır. Verileri analiz edilen 21 hisse senedinin 18'i boykot süresince yatırımcılarına, boykotun olmadığı bir senaryoda sağlamaları beklenen getirilere kıyasla oldukça düşük seviyede getiri sağlamıştır. Bu 18 hisse senedinin piyasa değerleri ilgili dönemde BİST-100 endeksinden de fazla düşüş yaşayarak ortalama 3'te 1 oranında değer kaybetmiştir. Şirketlerin mali tablolarına ve bu tablolardan türetilen finansal rasyolarına bakıldığında, boykot başlangıcından bugüne 21 şirketin 19'unun öz sermaye kârlılığının ciddi seviyede düştüğü 17'sinin de aktif kârlılık oranının kayda değer oranda düştüğü sonucuna varılmıştır. Boykot sürecinde, bu şirketlerin büyük çoğunluğu hedeflenen finansal performanslarına ulaşamamıştır.

Coca-Cola'nın Türkiye'deki satışlarının boykottan önemli ölçüde etkilendiği tespit edilmiştir.

Boykot nedeniyle firmanın 7 Ekim 2023 sonrasında satışlarının önemli ölçüde düştüğü, boykotun bu etkisinin şirketin resmî raporlarına yansıdığı ve boykotun etkilerini bertaraf etmek için muhtelif pazarlama ve reklam etkinliklerine başvurduğu tespit edilmiştir. Türkiye'deki tüketicilerin azımsanmayacak bir kısmının 7 Ekim 2023 sonrasında yapılan boykot çağrısına savaşın ilk üç ayında yanıt verdiğini ve boykota aktif olarak katıldığı gözlemlenmiştir. Fakat boykota katılımın özellikle savaşın ilk üç ayında daha yüksek olduğu, 4-6. aylarında boykot etkisinin ortadan kalktığı, 7-9. aylarında kısmen sönük de olsa boykota dair bir etkinin bulunduğu ve 10-12. aylarında ise boykot hassasiyetinin tekrar yükselmeye başladığını belirtmek gerekir. Boykotun ilk aylarındaki hassasiyetin birkaç ay içerisinde sönümlenmesini takiben tekrar artmaya başlaması umut verici olsa da boykot etkisinin halen istenilen düzeylere ulaşmadığı ifade edilmelidir. Coca-Cola Türkiye'nin 2024 yılı 3. çeyrek raporunda gazlı içecekler kategorisindeki satış hacimleri %12,2 düşüş gösterirken gazsız içecek kategorisinde %6,8'lik bir artış kaydedilmiştir.

Türkiye'de boykota katılım %30'ların üzerindedir, bu oran üniversite mezunlarında %40'lara ulaşmaktadır. Bu bulgu boykota katılımın eğitim seviyesiyle pozitif korelasyona sahip olduğunu ve boykotun eğitilmiş bireyler arasında daha güçlü bir davranış biçimi olduğunu göstermektedir. Bu durum, sanılan aksine, boykotun yalnızca alt kültür grupları tarafından benimsenen bir eylem olmadığı, boykotun yüksek bir bilinç düzeyine sahip bireyler tarafından gerçekleştirildiğini işaret etmektedir.

Boykot, işgale karşı mücadelede ahlaki bir duruş ve stratejik bir araç olarak kritik bir rol oynamaktadır. Bu hareketin başarıya ulaşması, bireylerden devletlere kadar her seviyede disiplinli ve kararlı bir çaba gerektirir. İnsanlık adına adaletin savunucusu olma sorumluluğumuz, boykotu yalnızca bireysel bir tercih değil, ortak bir yaşam tarzı haline getirmeyi zorunlu kılmaktadır.

Boykot hareketlerinin etkileri bazı durumlarda sınırlı olmaktadır. Bunun en önemli sebebi küresel markaların hisse senedi piyasalarındaki dayanıklılığı ve finansal performanslarını koruma stratejileriyle açıklanabilir. Şirketlerin yoğun reklam harcamaları, halkla ilişkiler faaliyetleri ve piyasa manipülasyonları gibi yöntemlere başvurmaları, boykotların etkisini sınırlamaktadır. Bu nedenle, akademik çalışmaların bu süreçleri daha derinlemesine analiz etmesi ve kamuoyuna daha şeffaf bilgiler sunması, tüketicilerin bilinçlenmesi ve boykotların etkinliğini artıracak yeni satın alma paternlerinin keşfedilmesinde önemli bir fonksiyon üstlenmektedir.

Öneriler

Tüketim bilincini artıracak eğitim ve farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Boykot eylemlerinin etkili ve sürdürülebilir olabilmesi için bireylerin tüketim davranışlarının toplumsal ve ahlaki sonuçlarının farkında olması gereklidir. Eğitim müfredatına tüketim bilinciyle ilgili dersler eklenmesi, toplumun farklı kesimlerine yönelik farkındalık kampanyaları düzenlenmesi bu konuda önemli katkılar sağlayabilir.

Boykot, yalnızca ekonomik bir yaptırım değil, aynı zamanda ahlaki bir duruş ve toplumsal dayanışmanın anlamlı bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Küresel bağlamda, İsrail'in Filistin topraklarında sürdürdüğü işgal politikalarına karşı etkin bir tepki olarak şekillenen bu hareket, bireylerden devletlere kadar geniş bir sorumluluk alanını kapsar. Ancak, bu duruşun sürdürülebilirliği ve etkili olması, stratejik bir yaklaşımla desteklenmesi gerektiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Boykotun yerel ve uluslararası boyutlarını dikkate alan bütüncül bir strateji benimsenmelidir. Boykota konu olan şirketler genellikle çok uluslu yapıyı haizdir, bu nedenle boykot hareketleri ne kadar yerel olsa da etkileri uluslararası olabilir. Yerel düzeyde başlatılan boykotların küresel etkiler yaratabilmesi için uluslararası iş birlikleri ve iletişim stratejileri geliştirilmelidir. Boykot kampanyaları, evrensel değerler üzerinden ortak bir zemine oturtularak daha geniş bir destek tabanı oluşturabilir.

Boykot hareketlerinin etkisini artırmak için erişilebilir merkezi boykot listesi oluşturulmalı, farkındalık artırıcı çalışmalar yapılmalıdır. Boykot listelerine erişim eksikliği, bu listelerin dağınık biçimde ve çok sayıda olması, bilinç oluşturma sürecini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle, sivil toplum kuruluşlarının boykot hedeflerini belirlemede ve toplumsal bilincin oluşturulmasında daha aktif bir rol üstlenmesi önem taşımaktadır. Bu aktif rol, protestoları aşan stratejik eylem planlarının ürünü olmalıdır.

Tüketicilere, boykot edilen ürün ve hizmetlerle aynı ya da benzer nitelikte ikameleri, benzer fiyat etiketleriyle sunulmalıdır. Boykot edilen ürünlere alternatiflerinin güçlendirilmesi, yerli ve milli üretimin teşvik edilmesi, hareketin uzun vadeli başarısını destekleyecektir. Bu doğrultuda, yerli firmaların lojistik ve tedarik zincirlerini geliştirmeye yönelik yatırımlar yapılmalı ve devlet destekli seçici finansman mekanizmaları gibi teşvikler hayata geçirilmelidir.

Boykotun aksiyolojik, ekonomik, sosyolojik, politik ve psikolojik boyutlarını inceleyen akademik çalışmalar teşvik edilmelidir. Boykotun ekonomik, sosyal ve psikolojik etkilerini derinlemesine analiz eden araştırmalar yapılmalı ve bu çalışmalar hem kamuoyu hem de politika yapımcılar için rehber niteliği taşımaktadır. Üniversiteler ve düşünce kuruluşları bu konuda disiplinlerarası araştırma projelerini desteklemeli, araştırma proje çağrılarında çıkmalı, ödüllü yarışmalar yapılmalıdır.

Boykotun bireysel bir sorumluluk olmaktan çıkıp, kurumsal ve kolektif bir mücadeleye dönüşmesi gerekmektedir. “Bir bireyin çabası neyi değiştirebilir?” gibi yaygın algıların ötesine geçerek, bireysel eylemlerin toplumsal dayanışmayla birleştiğinde büyük bir değişim yaratabileceği anlayışı benimsenmelidir. Bu doğrultuda, bilinçlendirme kampanyaları, akademik kongreler ve nitelikli yayınlarla boykotun bir yaşam kültürü olarak topluma kazandırılması sağlanmalıdır.

Geleneksel medyanın boykot algısını güçlendirecek bir yaklaşım benimsemesi sağlanmalıdır. Yazılı ve görsel medya yayın organları, boykotun alt kültüre özgü bir davranış olduğu yanlışlığını yaymak yerine, bu eylemi toplumsal dayanışma ve etik tüketimin bir parçası olarak tanıtmalıdır. Boykot başarılarının, bireylerin gücünü vurgulayan örnekler üzerinden haberleştirilmesi toplumda olumlu bir algı yaratabilir.

Devletler düzeyinde boykotun etkinliğini artırmak için ticari ilişkilerin kesilmesi ve organize sivil boykot yapılarının oluşturulması gereklidir. İsrail ile tüm ticari ilişkilerin kesilmesi, enerji, finans ve transit ticareti de kapsayacak şekilde genişletilmelidir. Ayrıca, ülkeler arasında şeffaf ve ortak hedeflere odaklanan sivil boykot ofislerinin kurulması, sürecin daha organize ve etkili bir şekilde ilerlemesine katkı sağlayacaktır. Bu ofisler, küresel eşgüdüm ve bilgi paylaşımını artırarak, boykotun başarısını destekleyecek stratejiler geliştirme sorumluluğunu üstlenmelidir.

Boykot, geçici bir tepki değil, kalıcı bir tüketim kültürü ve toplumsal direniş biçimi olarak şekillendirilmelidir. İnsanlık tarihi boyunca iktisadi mücadelenin gücü, zalim rejimlerin zayıflamasında kritik bir araç olmuştur. Bu bağlamda, bireyler ve toplumlar, tüketim alışkanlıklarını adalet ve vicdan ekseninde yeniden tanımlamalı; firmalar ise adil bir ekonomik düzen için sorumluluk üstlenmelidir.

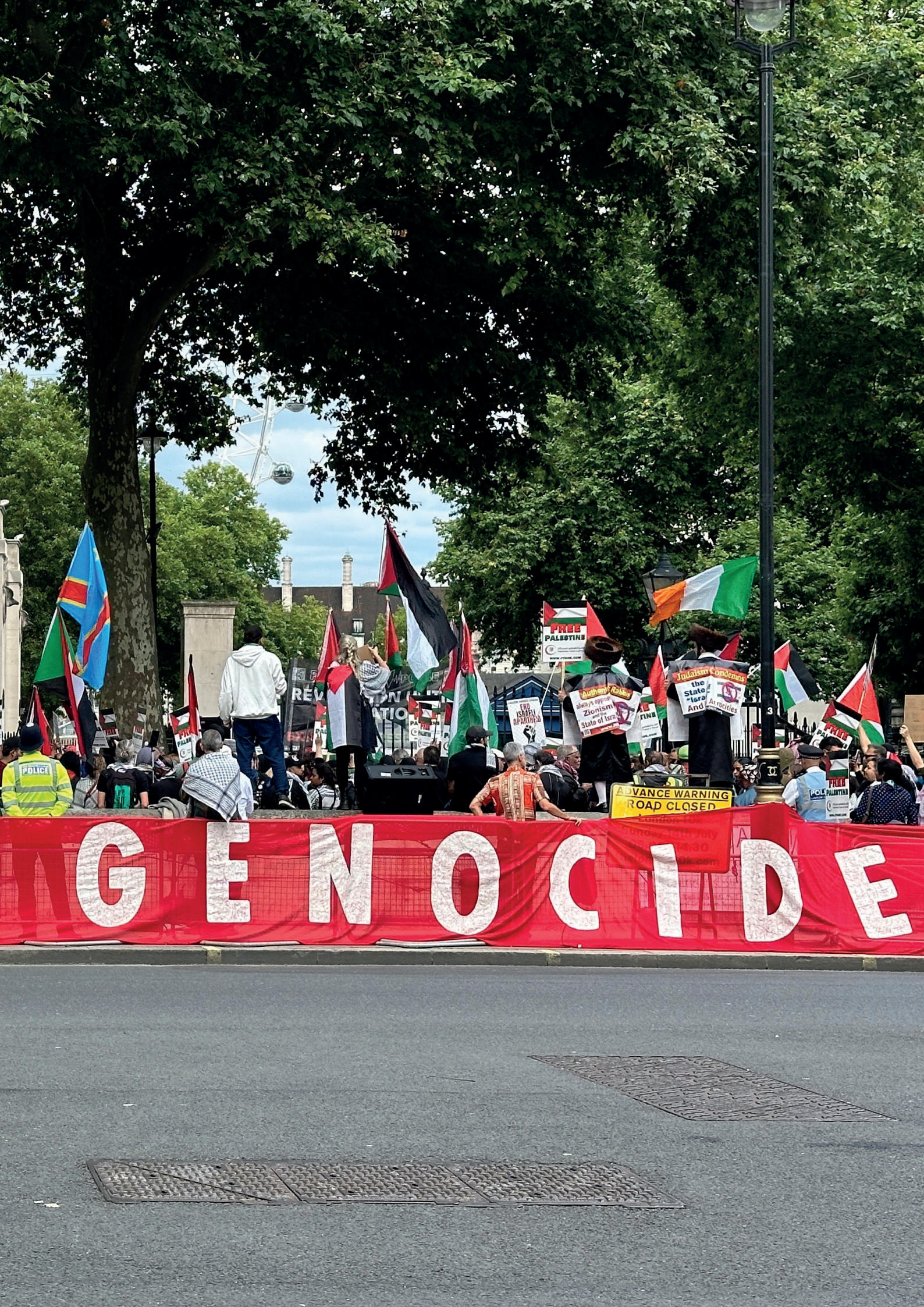
Boykotun toplumsal faydasını artırmak için kapsayıcı bir dil ve söylem kullanılmalıdır. Boykot kampanyalarının yaygınlaştırılmasında belki de en önemlisi kullanılan dilin özenli seçimidir. Kampanya dili üsten ve suçlayıcı olmamalıdır. Sadece belirli grupların hassasiyetlerini yansıtan değil, geniş bir toplumsal kesimin benimseyebileceği kapsayıcı bir dil kullanılmalıdır. Bu, kampanyaların etkisini artıracak ve boykot halkasını genişletecektir.

Ramazan ayı boykotun genişlemesi için fırsat olarak değerlendirilmelidir. Türkiye’de boykotu kırmak için yürütülen reklam ve pazarlama kampanyalarının Ramazan ayında daha da artacağı öngörülmektedir. Ramazan ayında toplumu bilinçlendirici kampanyalara ağırlık verilmelidir.

19 Ocak 2025 tarihli ateşkesin de boykotu zayıflatma ihtimali üzerinde durulmalıdır. Boykotun sürekli bir tüketim kültürüne dönüştürülmesi, toplumda erdemli ve sorumlu tüketim bilincinin geliştirilmesiyle mümkün olabilir. Bu çerçevede ilk ve orta dereceli eğitim kurumları müfredatlarında yer alan uygun derslere üniteler konulmalıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı ise bu konuyu belirli aralıklarla hutbe ve vaazlara taşıyarak halkın gündeminde tutmalıdır.

**FİNANSAL, TOPLUMSAL
VE FIKHİ BOYUTLARIYLA
BOYKOT**

GENOCIDE

FREE PALESTINE

Judaism condemns the State of Israel and its atrocities

also supports Zionism and State of Israel

ADVANCE WARNING ROAD CLOSED

FREE PALESTINE

İsrail İşgaline Karşı Dünyadaki Boykot Uygulamaları ve Etkileri

Safa Yıldırım

Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

Giriş

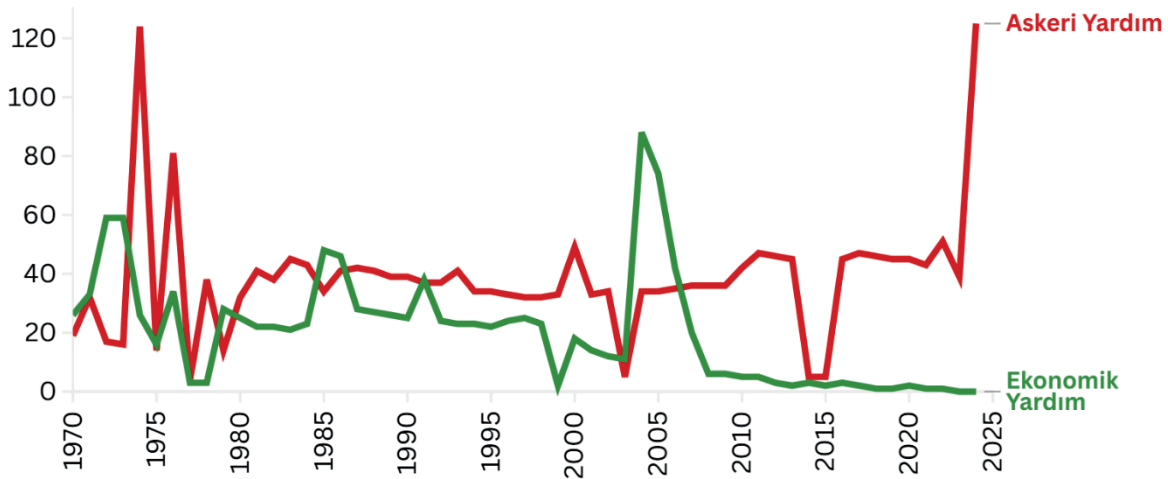
Kişiler, organizasyonlar veya devletleri, karşı taraf(lar) nezdinde tasvip edilmeyen bazı tutum ve davranışlarından vazgeçirmek veya bunlara engel olmak amacıyla muhtelif araçlara başvurulmaktadır. Bu araç setinin bir ucunda söylemler ve karşılıklı iletişim yer alırken diğer ucunda askerî müdahaleler konumlandırılabilir. Bu iki uç arasında ise boykot, yaptırım, ambargo vb. kavramlar ile ifade edilen ve hedef alınan taraf üzerinde iktisadi, askerî, siyasi, kültürel ve akademik açıdan baskı kurmaya yarayan araçlar bulunmaktadır. Boykot daha çok bireyler ve STK'lar tarafından yürütülen bir vazgeçme eylemini ifade ederken yaptırım ve ambargolar devletler düzeyindeki sınırlandırıcı ve yasaklayıcı tedbirlerden oluşur.

İsrail'in Filistin topraklarındaki işgali karşısında gerek devletler gerekse bireyler ve STK'lar yıllar içerisinde yukarıda bahsi geçen tüm araçlara başvurmuş ve İsrail'in işgaline engel olmaya çalışmıştır. Şüphesiz ortaya konan bu çabalardan bir kısmı Filistin lehine sonuçlar vermiş ve işgali sekteye uğratmıştır. Ancak İsrail tarafından yürütülen işgal girişimleri, dönemsel olarak değişen yoğunlukta varlığını sürdürmekte ve sürekli genişlemektedir. Buna mukabil söylem düzeyinde itirazlar ve kınamalar her daim varlığını devam ettirse de araç setinin diğer ucunda bulunan askerî müdahaleler son 30 yılı aşkın süredir İslami Direniş Hareketi'nin (Harekâtü'l-Mukavemetü'l-İslamiyye-Hamas) mücahadesi dışında Lübnan, İran ve Yemen'den gelen etkisiz hamleler ile sınırlı kalmıştır. Boykot, yaptırım ve ambargolar ise İsrail'in işgaline engel olmak için halen farklı düzeylerde başvuru alan araçlar arasında yer almaktadır. Bu bağlamda raporun bu bölümü, geçmişte ve 7 Ekim 2023 tarihli Aksa Tufanı sonrası dönemde muhtelif devlet ve milletlerin yaptırım ve ambargolar da dahil boykot kapsamına giren uygulamaları ve bunların İsrail'in işgal sürecine etkisine odaklanmaktadır.

Bu yazıda boykotun farklı kademeleri ve paydaşları hakkında kısa bir girizgahtan sonra 20. yüzyılın ikinci yarısında İsrail'e karşı boykotun ana hattını teşkil eden "Arap Birliği Boykotu" ve İsrail üzerindeki etkilerine değinilmektedir. Raporun üçüncü kısmında ise 2005 yılında faaliyetlerine başlayan BDS Hareketi ve şimdiye kadar vesile olduğu kazanımlar ele alınmaktadır. Dördüncü kısım, Aksa Tufanı sonrasında farklı devletlerin ve milletlerin İsrail'in işgaline karşı atmış olduğu adımlar ve şu ana kadar ölçülebilmemiş etkilerine odaklanırken bölüm, genel değerlendirme ve politika önerileri ile sona ermektedir.

Boykotun Kademeleri ve Paydaşları

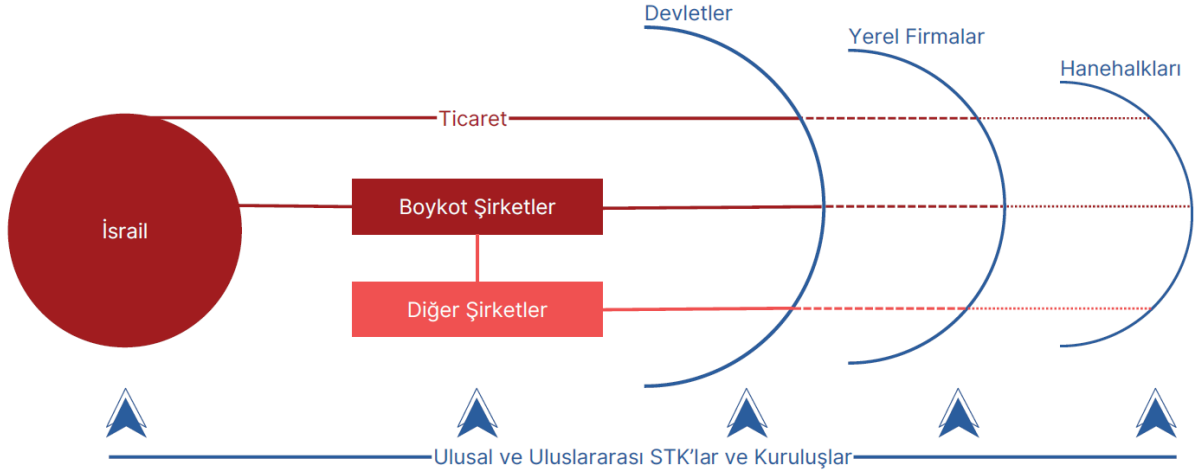
İsrail'in Filistin topraklarındaki işgaline karşı yürütülen boykot faaliyetlerinin nihai hedefi İsrail'in işgaline engel olmaktır. Bu faaliyetler iktisadi, siyasi, kültürel veya akademik alanlarda yürütülebilmektedir. İktisadi boyut özelinde meseleye yaklaşacak olursak boykot ile ulaşılmaya çalışılan hedefin, küreselleşen dünyada sadece İsrail işgal "devletinin" kurumları ve "vatandaşlarının" Filistin topraklarındaki şirketleri ile mücadele ederek gerçekleştirilmesi mümkün görünmemektedir. Nitekim İsrail'in mal ve hizmet ithalatının gayrisafi yurt içi hasılasına (GSYH) oranının 1970-2023 yılları arasındaki ortalaması %35'i aşmaktadır ki bu, dünya (%22) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development-OECD) ülkeleri (%21) ortalamalarının oldukça üzerindedir (World Bank, 2023b). Aynı zaman diliminde doğrudan yabancı yatırımların GSYH'ye oranının ortalaması ise İsrail için %2'nin üzerinde seyrederken dünya ve OECD ortalaması sırasıyla %1,6 ve %1,5 seviyesindedir (World Bank, 2023a). Tüm bunların ötesinde ABD'nin İsrail'e sunmuş olduğu askerî ve ekonomik yardımlar, işgali mümkün kılan en önemli faktörlerden biri olagelmıştır. 1948 yılından bugüne toplamda 310 milyar ABD doları (enflasyona göre düzeltilmiş) destek sunan ABD'nin askerî ve ekonomik yardımlarının 1970 tarihi itibarıyla yıllar içerisindeki seyri Grafik 1'de yer almaktadır (Masters & Merrow, 2024).

Grafik 1. ABD'nin İsrail'e Yıllara Göre Askerî ve Ekonomik Yardımları (Milyar ABD Doları, 1970-2024)

Kaynak: Masters & Merrow, 2024

İsrail ekonomisine dair yukarıdaki göstergelerin de işaret ettiği üzere işgal "devletinin" ötesinde işgalin sürdürülmesine katkı sunan ve birbirini besleyen çok katmanlı bir ağ söz konusudur. İlave olarak boykot faaliyetinde rol alabilecek farklı paydaşlar bulunmaktadır. Söz konusu ilişkiler ağı ve boykotun paydaşları ana hatlarıyla Şekil 1'de sunulmaktadır.

Şekil 1. Boykotun Kademeleri ve Paydaşları

Kaynak: Watson vd. (1994) tarafından "Arap Ligi Boykotunun" kademeleri için hazırlanan diyagramdan hareketle bu bölümün yazarı tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1'de görüldüğü üzere boykotun üç kademesi bulunmaktadır. Birinci boykot kademesi, devletlerin İsrail ile olan ticari ilişkilerini sınırlandırması veya tamamen kesmesine karşılık gelir. İkinci kademe, İsrail'deki yatırımları, ticareti ve finansal ilişkileri üzerinden işgale doğrudan katkı sunan uluslararası şirketlere karşı yürütülen boykot faaliyetleri yer alır. Üçüncü boykot kademesi ise doğrudan İsrail ile bağlı olmasa da boykot edilen şirketler ile ticari ilişkide bulunan şirketleri hedef alır.

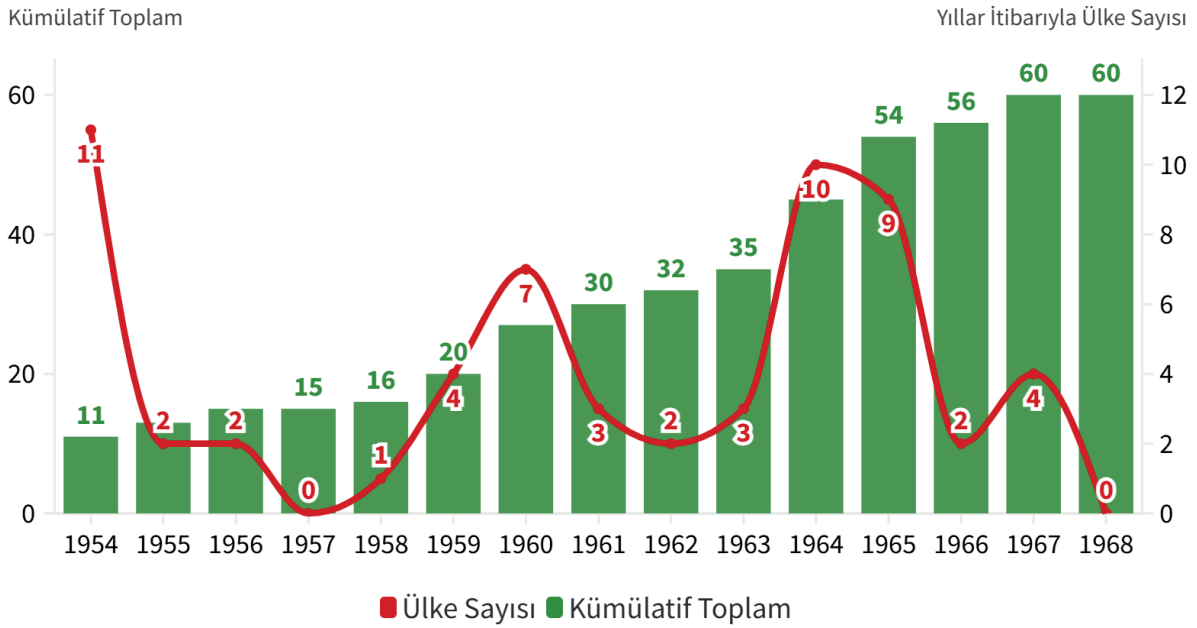
Her bir boykot kademesinde devletlerin rolü oldukça önemlidir. Devletlerin sınırlandırıcı ve yasaklayıcı tedbirleri boykotun etkinliğini ve tesirini ciddi düzeyde artırır. Devletlerin devreye girmediği durumlarda ise boykotun yükü yerel firmalar ve hane halklarının üzerinde kalır. Bu aşamada tedarik zincirinin farklı kademelerindeki yerel firmaların kolektif veya bireysel olarak uygulayacağı boykot ise İsrail'in, boykot edilen şirketlerin ve onlarla ticari bağı bulunan diğer şirketlerin yatırım, mal ve hizmetlerinin yerel piyasalara girişini engelleyeceği için hane halklarının boykotundan daha öncelikli ve etkilidir. Bu durum boykotun paydaşlarının birbirinin ikamesi olduğunu ima etmeyeceği gibi hane halklarının boykotunun önemsiz olduğu anlamına da gelmez. Nitekim gerek devletin gerekse yerel firmaların aksiyonlarının arkasındaki itici güç bir ülkenin vatandaşlarının talepleridir. Bu talepler ulusal ve uluslararası STK'lar vasıtasıyla daha etkili ve kurumsal bir şekilde gündeme getirilebilmektedir. Dolayısıyla Şekil 1'de yer alan aktörler, ortak bir tavrın paydaşlarıdır ki yeri geldiğinde birbirini destekleyerek yeri geldiğinde ise eleştirip ikaz ederek sürece katkı sunmaları beklenir.

Boykot, İsrail işgaline karşı uluslararası bir dayanışma ve direnç aracı olarak öne çıkmıştır.

Arap Devletler Ligi Boykotu

İsrail'e karşı yürütülen boykot faaliyetleri, her ne kadar kendilerini bir "devlet" olarak ilan ettikleri tarihin (1948) öncesinde, 19. yüzyılın sonlarına doğru başlamış olsa da bu yöndeki ilk büyük çaplı girişim 1944'te kurulan Arap Devletler Ligi (AL)¹ tarafından 1945 yılında başlatılmıştır.² AL, öncelikli olarak Şekil 1 üzerinden izah edilen üç boykot kademesinden ilkinde (İsrail ile ticaretin yasaklanmasına) odaklanmıştır. Bu bağlamdaki ilk somut adım ise AL üyesi ülkelere mal ihraç edenlerden söz konusu malların İsrail menşeli olmadığını gösteren negatif bir sertifikasyonun talep edilmesi olmuştur. İlerleyen yıllarda birinci kademedeki boykot tüm ticari ve finansal mübadeleleri içerecek şekilde genişletilmiş, 1954 yılı itibarıyla ikinci ve üçüncü kademe boykot da kurumsallaşarak İsrail ile doğrudan ve dolaylı iş yapan veya İsrail'i destekleyen herhangi bir şirket ile ticari ilişkiler yasaklanmıştır (Greendorfer, 2017, s. 10). Söz konusu şirketler AL'nin oluşturduğu kara listeye alınmış ve İsrail ile ilişkilerini sonlandırmadıkları takdirde AL üyesi ülkelerin piyasalarına girişlerinin engelleneceği beyan edilmiştir (Greendorfer, 2017, s. 11).

AL'nin uygulamış olduğu birinci kademedeki boykot, üye ülkelerin pazarlarına erişmesi neticesinde elde edeceği kazanımlardan İsrail'i mahrum bırakmıştır. Ancak İsrail'in AL üyesi ülkeler ile ticaretinin zaten oldukça sınırlı olması³ sebebiyle birinci kademedeki boykotun, söz konusu mahrumiyeti devam ettirmesi dışında doğrudan bir etkisi olmamıştır (Weiss, 2017, s. 3-4).

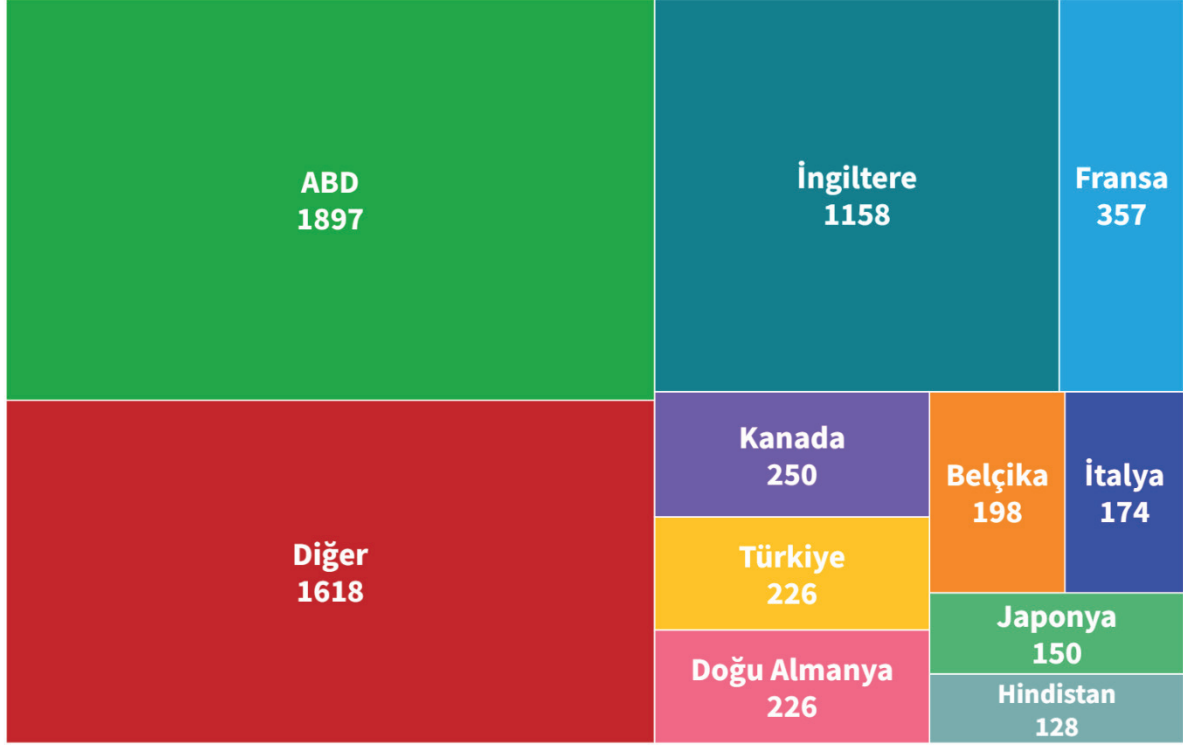

Grafik 2. Yıllar İtibarıyla İlk Defa Bir Şirketi Arap Devletler Ligi'nin Kara Listesine Alınan Ülkelerin Sayıları (1954-1968)

Kaynak: Gillat, 1992

- 1 Arap Devletler Ligi (AL), 1944 yılında Mısır, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Yemen tarafından kurulmuştur (İhsanoğlu, 1991, s. 325). Sonraki yıllarda birliğe dahil olanlar ile birlikte toplam üye sayısı 22'ye ulaşmıştır. Kurucu üyeler dışındaki diğer üyeler Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Tunus, Cezayir, Cibuti, Sudan, Somali, Filistin, Katar, Komorlar Birliği, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas ve Moritanya'dan müteşekkildir (LAS, 2024).
- 2 Arap Devletler Ligi üyesi olmayan bazı ülkeler de zaman içerisinde AL'nin boykotunu desteklemiştir. Bangladeş, İran, Malezya, Mali, Pakistan ve Uganda bu bağlamda ön plana çıkan ülkeler arasındadır (Greendorfer, 2017, s. 11).
- 3 Arap Ligi boykotuna katılımın azalması ve bazı Arap ülkeleri ile normalleşme adımlarının atılmasından sonra dahi, örneğin 2014 yılında, AL üyesi ülkelerin İsrail'in ihracat ve ithalatındaki payı %1'e ulaşmamıştır (Weiss, 2017, s. 4).

Grafik 2, AL'nin ikinci ve üçüncü kademedeki boykot uygulamaları bağlamında, ilk defa bir şirketi kara listeye alınan ülke sayılarını yıllar itibarıyla göstermektedir. Görüldüğü üzere, 1968 yılına gelindiğinde toplamda 60 farklı ülkeden şirket İsrail ile ilişkileri sebebiyle, AL'nin kara listesine alınmıştır (Gillat, 1992, s. 16). 1970'lerin ortalarına gelindiğinde kara listeye alınan toplam şirket sayısı 6.300'ün; ticaret filosu sayısı ise 600'ün üzerine çıkarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır (Greendorfer, 2017, s. 12). 1976 yılı için kara listedeki şirket ve ticaret filolarının ülkelerine göre dağılımı Grafik 3'te yer almaktadır.

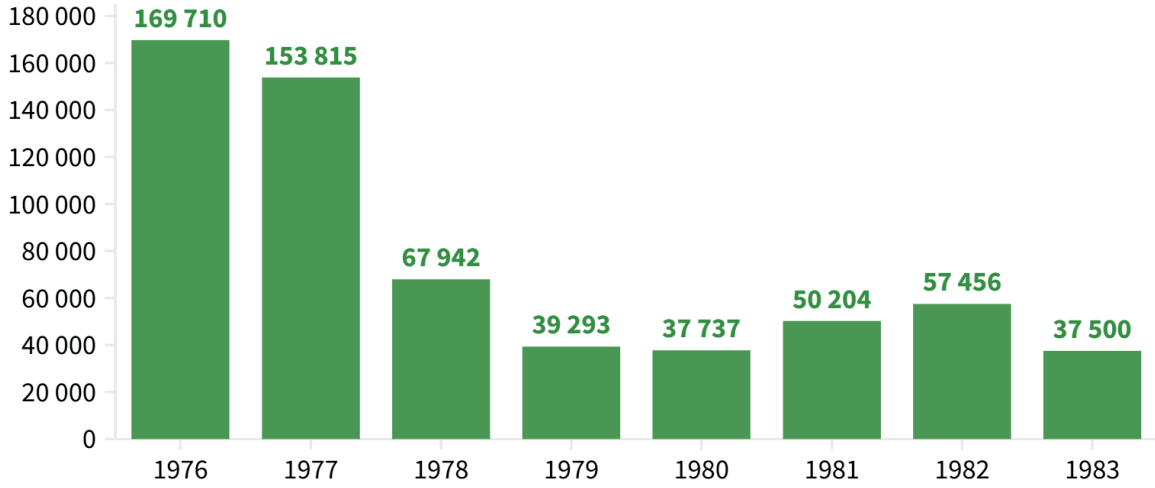
Grafik 3. Arap Devletler Ligi'nin Kara Listesindeki Şirketlerin Ülkelerine Göre Dağılımı (1976)

Kaynak: Gillat, 1992

Grafik 3'te de açıkça görüldüğü üzere AL'nin boykot için oluşturduğu kara listedeki şirketlerin önemli bir kısmı ABD ve İngiltere merkezlidir. Bu durum karşısında ABD, 1970'lerin sonlarına doğru AL'nin bilhassa ikinci ve üçüncü kademedeki boykot girişimlerini engellemek için birçok yasal düzenlemeyi ve anlaşmayı hayata geçirmiştir (Weiss, 2006, s. 4-6). Boykota iştirak eden şirketlere yaptırımlar öngören yasal düzenlemeler bağlamında AL üye ülkeleri tarafından kendilerine yapılan boykot çağrılarını ticaret bakanlığının ilgili birimine bildirme yükümlülüğü getirilmiştir (Weiss, 2006 s. 5). 1976 yılında ABD'li şirketlerin 170.000'in üzerinde boykot çağrısını ticaret bakanlığına bildirdiği ve ancak bu sayının yıllar içerisinde giderek düştüğü görülmektedir (Grafik 4). 2005 yılı içerisinde ABD'li şirketlerin bildirdiği boykot çağrısı sayısı 1037'ye kadar gerilemiştir (Weiss, 2006, s. 5-6).

Her ne kadar net bir sayı vermek mümkün olmasa da AL'nin boykot çağrılarını karşı alınan önlemlere rağmen kayda değer sayıda uluslararası şirketin söz konusu çağrılara riayet ettiği gözlemlenmiştir. Örneğin 1950'lerde başlayan 1970 itibarıyla yoğunlaşan bu çağrılar karşısında American Express, Brown & Williamson, Shell Oil, British Petroleum, Standard Oil, Socony Mobil, Texaco, British Overseas Airways, Japan Airlines, Iberia, Qantas, Mitsubishi, Suzuki, Yamaha, Toyota, Honda

ve Nissan, İsrail'in işgal ettiği topraklardaki faaliyetlerine son veren ilk şirketler olmuştur. Nitekim, AL'nin boykot çağrılarına cevap veren şirket sayısının kara listede kalmaya devam eden şirketlerden çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Greendorfer, 2017, s. 12). Söz konusu şirketlerin bu tavırlarının arkasındaki temel motivasyonun AL üyesi ülkelerin pazarını kaybetmemek olduğu söylenebilir.

Grafik 4. ABD'li Şirketler Tarafından Ticaret Bakanlığına Bildirilen Boykot Çağrılarını (1976-1983)

Kaynak: Gillat, 1992

Boykot sebebiyle İsrail'in işgal ettiği topraklardaki faaliyetlerine son veren veya yatırımlarından vazgeçen şirketlerin İsrail için sebep olduğu kayıplara dair net tahminler bulunmamaktadır. ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı'nın (Central Intelligence Agency-CIA) 1982 yılında hazırladığı ve 2008 yılında belirli filtreler dahilinde yayınlanmasına izin verilen raporunda AL boykotunun, İsrail'e gelen dış yatırımların 1973-1980 yılları arasında 185 milyon ABD dolardan bir milyon ABD dolar düzeyine düşmesindeki faktörlerden biri olduğu ifade edilmektedir (CIA, 1982, s. 5). İsrail ticaret odalarının 1990'ların sonlarına ilişkin tahminlerine göre boykot, işgal altındaki topraklara yönelik yatırımların potansiyelinin en az %15-20 oranında düşük gerçekleşmesine ve yıllık yaklaşık 2 milyar ABD dolar kayba yol açmıştır (Watson vd., 1994). Boykotun İsrail'in otomobil sektörüne etkisine odaklanan çalışmalarında Fershtman ve Gandal (1998), bilhassa Japon ve Koreli araç üreticilerinin AL'nin boykot çağrılarını iştirak etmesiyle otomobillerin fiyatı, çeşitliliği ve satılan toplam otomobil sayısının ve dolayısıyla İsrail'deki tüketici ferahının etkilendiğini belirtmektedir. 1994 yılı itibarıyla neredeyse tüm Japon ve Koreli araç üreticilerinin İsrail piyasasına giriş yaptığını belirten Fershtman ve Gandal (1998, s. 195), boykot ve ona bağlı olarak arz engelleri devam etseydi 1995 yılında araç satın alan kişi başına 2343 ABD dolarlık bir refah kaybı yaşanacağını hesaplamıştır.

İsrail'in işgalinin en büyük destekçisi olan ABD açısından AL'nin ikinci ve üçüncü kademelerdeki boykot faaliyetlerinin bazı etkileri olduğu görülmektedir. ABD'nin toplam ihracatının %18,1'ini; Orta Doğu'ya ihracatının ise %20,5'ini gerçekleştiren 603 ABD'li şirkete yönelik Ocak 1992 ile Aralık 1993 döneminde yapılan bir anket çalışmasında Watson vd. (1994), ankete katılan şirketlerin 1993 yılında AL üyesi ülkelere ve İsrail'e toplam satışlarındaki kaybını 410 milyon ABD dolar; ABD'nin boykot karşıtı düzenlemelere şirketlerin uyum maliyetlerini ise 160 milyon ABD dolar olarak tahmin etmiştir.

Mahiyeti, kapsamı ve etkileri açısından izah edilen AL boykotu için üye ülkeleri bağlayıcı olması, düzensiz bir şekilde uygulanması vb. sebeplerle etkinliğinin sınırlı düzeyde kaldığı yönünde tespitler yapılmaktadır (CIA, 1982, s. 3-4; Weiss, 2006, s. 2-3; Weiss, 2017, s. 3). Buna rağmen, yukarıdaki göstergelerin de işaret ettiği üzere 1970'lerde etkisini artırdığı ve bilhassa petrol üreten Arap ülkelerinin 1973'te başlattığı petrol ambargosu ile birlikte boykotun ciddi kazanımlar sağladığı söylenebilir (Watson vd., 1994, s. 5). İsrail'in 1971 yılında ilga ettiği boykot karşıtı birimi 1975 yılında yeniden açması ve ABD'nin boykot karşıtı yasal düzenlemelerinin bu tarihlere yoğunlaşması da bu tespiti desteklemektedir (CIA, 1982, s. 5). Ancak 1990'lara doğru ve sonrasında İsrail ile normalleşme adımları çerçevesinde başta ikinci ve üçüncü kademedeki boykot olmak üzere AL üyesi ülkeler boykotu terk etmeye başlamıştır (European Parliament, 2013; Watson vd., 1994, s. 6-8). Devletler düzeyinde yaşanan bu gelişmelere paralel olarak İsrail'i boykot bağlamında sivil inisiyatifler giderek daha ön plana çıkmıştır (Watson vd., 1994, s. 24).

Boykot, Tecrit ve Yaptırımlar (BDS) Hareketi

"Boycott" (boykot), "divestment" (tecrit) ve "sanctions" (yaptırım) kelimelerinden müteşekkil ve bu kelimelerin ilk harfleriyle kısaca BDS olarak isimlendirilen sivil boykot inisiyatifi, Güney Afrika'daki ırkçılık karşıtı hareketten ilham alarak 2005 yılında Filistinliler tarafından hayata geçirilmiş ve yıllar içerisinde birçok farklı ülkeden dernek, birlik ve kuruluşların katılımıyla giderek etki alanını genişletmiştir (BDS, 2005, 2024a). BDS, gücü ve yetkiyi elinde bulunduranların adaletsizler karşısında gerekli aksiyonları almamasını eleştirerek özgürlük, adalet ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda Filistinlilerin de insanlığın geri kalanın sahip olduğu hakları edinmesini ve İsrail'in uluslararası hukuka riayet etmesini amaçlamaktadır (BDS, 2016a).

BDS temelde iktisadi, akademik ve kültürel sahalarda boykot kampanyaları yürütmektedir. Kampanyalarını tasarlarken aynı anda çok fazla şirket ve ürünü hedef almaktansa odaklı bir boykot anlayışı benimsemektedir (Şekil 2) (BDS, 2024b). Odaktaki şirket ve ürünlerini belirlerken ise işgalci İsrail'in suçlarına doğrudan desteği olan ve boykot neticesinde bazı kazanımlar elde edilmesi muhtemel hedeflere öncelik verilmektedir (BDS, 2024c). Odaklı boykot neticesinde elde edilecek kazanımların, odaya henüz alınmamış diğer şirketler için de bir nevi gözdağı veya uyarı niteliği taşıyacağı düşünülmektedir.

Şekil 2. Odaklı ve Dağınık Boykot Kampanyaları

Kaynak: BDS, 2024b

Şekil 3. Ocak 2024 itibarıyla BDS Hareketinin Boykot Listelerinde Yer Alan Markalar⁴

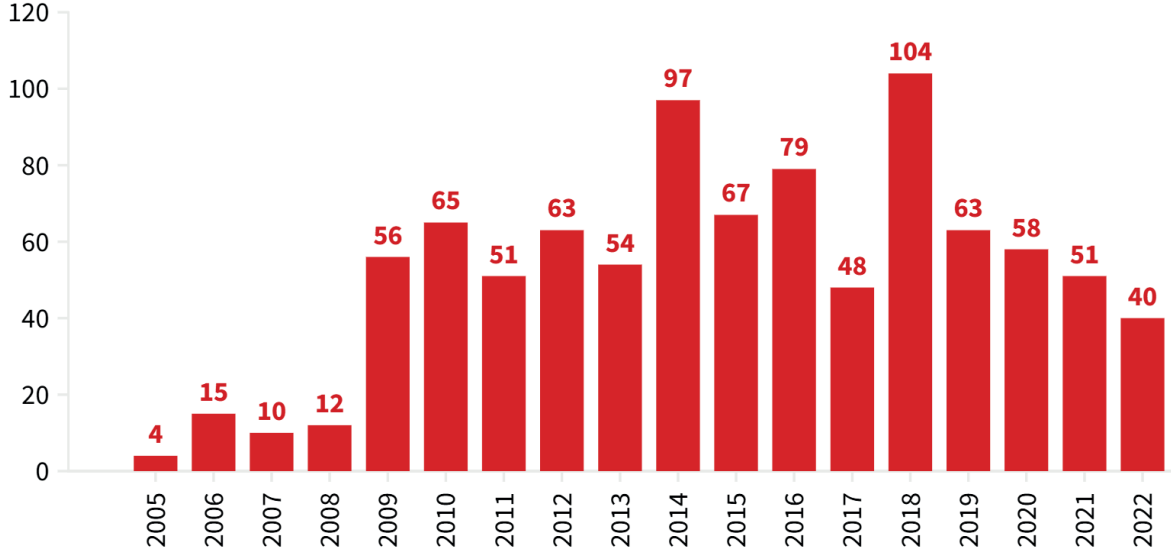
Kaynak: BDS, 2024c

BDS'nin dört alt kategoriye ayırdığı boykot listelerinde, odaklı boykot uygulamasının bir gereği olarak oldukça sınırlı sayıda şirketin yer aldığı görülmektedir (BDS, 2024c). BDS, söz konusu şirketlerin neden bu listelere alındıklarını ve şirketlerden spesifik beklentilerini net bir şekilde beyan etmektedir. Örneğin BDS, BM (United Nations-UN) kararları ve uluslararası hukuka göre de işgal altında olduğu kabul edilen topraklardaki futbol kulüplerini de bünyesinde barındıran İsrail Futbol Federasyonu'nun (IFA) resmî sponsoru olması ve İsrail'deki münhasır lisans sahiplerinin yine işgal altındaki topraklarda mağazalar açması sebepleriyle Puma'ya karşı beş yıldır boykot çağrısında bulunmaktadır (BDS, 2021). 2018 yılından itibaren Puma'ya karşı istikrarla sürdürülen boykot neticesinde Puma, Financial Times'a aktardığı bilgiye göre Aralık 2024'te sona erecek sponsorluk sözleşmesini yenilememe karar almıştır (BDS, 2024d). Boykot listeleri yayınlamasına rağmen BDS, ilgili ülkenin ve hatta şehrin koşulları göz önünde bulundurularak hedeflerin belirlenmesinin boykotun önemli bir operasyonel ilkesi olduğunu da vurgulamaktadır.

BDS Hareketinin faaliyetlerine başladığı günden bugüne kadarki kazanımlarını tek bir gösterge üzerinden izah etmek oldukça zordur. Ancak mahiyeti ve boyutlarından bağımsız olarak söz konusu kazanımların yıllar itibarıyla sayısı Grafik 5'te yer almaktadır (Visualizing Palestine, 2023). İktisadi, akademik ve kültürel yönleri olan bu kazanımlar arasında dünyanın en büyük güvenlik

4 BDS, tüketici boykotu hedefleri arasında yer alan şirketlere, işgal rejimi ile kanıtlanmış işbirlikleri sebebiyle tam bir boykot uygulanması çağrısında bulunmaktadır. Tecrit ve dışlama hedefleri ise devletler, kuruluşlar, yatırım fonları vb. paydaşları bilhassa işgal devleti ve ordusu için silah ve mühimmat imal ve tedarik eden şirketlerle olan ticari ilişkilerini sonlandırmaya ve yatırımlarını geri çekmeye çağırılmaktadır. Üçüncü kategorideki şirketler ise halihazırda alternatifi sınırlı olan ve bu yüzden şimdilik etkili bir boykotun gerçekleştirilemediği işgalin suç ortakları üzerinde baskı oluşturmayı hedeflemektedir. Organik hedeflere yönelik boykot her ne kadar BDS tarafından başlatılmış olmasa da söz konusu şirketlerin işgale desteği sebebiyle BDS de bu boykotlara iştirak etmektedir (BDS, 2024c).

şirketi olan İngiltere merkezli G4S'in 2016 yılında İsrail'deki iştirakine yaptığı yatırımın 110 milyon ABD dolarlık kısmını satması, Johannesburg Üniversitesi (University of Johannesburg-UJ) Senatosunun İsrail'deki Ben-Gurion Üniversitesi (BGU) ile olan resmî ilişkisini 1 Nisan 2011 tarihinde sona erdirmesi, Fransız telekom devi Orange'ın 2016 yılında İsrail pazarından çekilmesi, Uruguay milli futbol takımının 2022 yılında İsrail'de yapmayı planladığı antrenman kampından vazgeçmesi gibi gelişmeler yer almaktadır (Abunimah, 2016; BDS, 2016b, 2022; Graham, 2011).

Grafik 5. BDS Hareketinin Yıllar İtibarıyla Kazanımlarının Sayısı (2005-2022)⁵

Kaynak: Visualizing Palestine, 2023

7 Ekim Sonrası Boykot Faaliyetleri

Başta ABD olmak üzere diğer destekçileri ile birlikte İsrail'in Filistin topraklarında on yıllardır devam eden işgal ve soykırımı, Aksa Tufanı (7 Ekim 2023) sonrasında daha da acımasız boykottara ulaşmıştır. İşgalin ve soykırımın dozundaki bu artış farklı devlet ve milletlerden vicdan sahiplerinin dikkatlerini şimdiye kadar hiç olmadığı kadar Gazze'ye ve Filistin'e yöneltmiştir. Bu durum devletler, üniversiteler, STK'lar veya bireyler tarafından İsrail'e ve iş birlikçilerine karşı boykot kapsamına alınabilecek birbirinden bağımsız veya kısmen bağlantılı tepkileri beraberinde getirmiştir.

Aksa Tufanı sonrası devletlerin işgale karşı takındığı tavırlara baktığımızda resmî ilişkileri askıya alma veya sonlandırma, diplomatları ve/veya büyükelçileri geri çekme, ticareti sonlandırma, silah satışını kısıtlama veya yasaklama gibi aksiyonlar aldıkları görülmektedir. 7 Ekim sonrasındaki bir aylık süre zarfında İsrail'e karşı resmî diplomatik bir aksiyon alan ülkeler ve aksiyonlarının mahiyeti, Tablo 1'de özetlenmiştir (Crescent International, 2023; Saric & Mukherjee, 2023). Eylül 2024 tarihi itibarıyla İngiltere, İtalya, İspanya, Kanada, Belçika ve Hollanda İsrail'e silah satışını kısıtlayan

5 BDS Hareketinin Grafik 5'te sayıları verilen kazanımlarının detaylarına linkteki web sayfasından erişilebilmektedir: <https://visualizingpalestine.org/collective-action-timeline/>.

ve sınırlandıran adımlar atmıştır (Holmes, 2024).⁶ Türkiye, İsrail'deki büyükelçisini geri çekmenin yanı sıra 9 Nisan 2024'te 54 ürün kategorisi için İsrail'e olan ihracatı yasaklarken Mayıs 2024 itibarıyla İsrail ile olan tüm ihracat ve ithalatı yasakladığını duyurmuştur (Ergöçün, 2024). İrlanda ise 2018'de İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşimleri ile ticari ilişkileri kesmeyi öneren yasa tasarısını Avrupa Birliği'nin (AB) ticaret politikası sebebiyle henüz hayata geçirmese de tekrar gündemine almıştır (TOI, 2024).

Tablo 1. Aksa Tufanından Sonraki Bir Ay İçerisinde İsrail'e Karşı Resmî Diplomatik Aksiyonlar (7 Ekim-16 Kasım 2023)

Ülke	Bölge	Aksiyon
Bahreyn	Asya Pasifik	Büyükelçinin geri çekilmesi
Belize	Latin Amerika ve Karayipler	İlişkilerin askıya alınması
Bolivya	Latin Amerika ve Karayipler	İlişkilerin askıya alınması
Çad	Afrika	Büyükelçinin geri çekilmesi
Şili	Latin Amerika ve Karayipler	Büyükelçinin geri çekilmesi
Kolombiya	Latin Amerika ve Karayipler	Büyükelçinin geri çekilmesi
Honduras	Latin Amerika ve Karayipler	Büyükelçinin geri çekilmesi
Ürdün	Asya Pasifik	Büyükelçinin geri çekilmesi
Türkiye	Asya Pasifik	Büyükelçinin geri çekilmesi
Güney Afrika	Afrika	Diplomatların geri çağırılması

Kaynak: Crescent International, 2023; Saric & Mukherjee, 2023

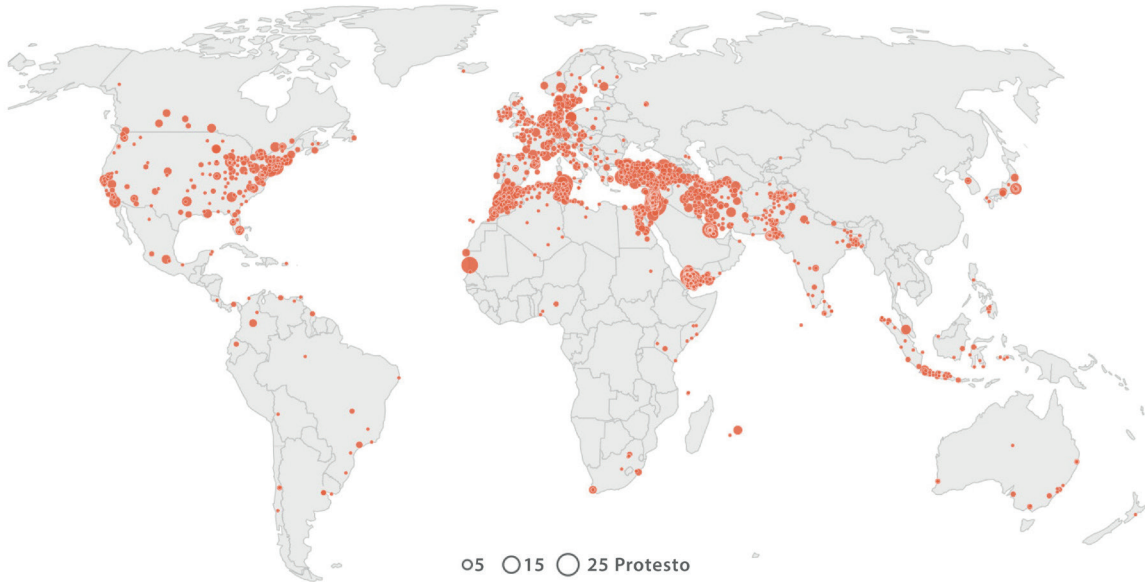
Not: Tabloda 7 Ekim 2023 öncesinde İsrail'i bir "devlet" olarak tanıyan ve diplomatik ilişkisi olan ülkeler yer almaktadır. 2023 yılı itibarıyla İsrail ile diplomatik ilişkisi bulunmayan 29 ülkenin buradaki aksiyon setine sahip olmadığını vurgulamakta fayda vardır (Ministry of Foreign Affairs, 2023).

Devletlerin İsrail'in işgaline karşı yürüttüğü faaliyetler bağlamında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin, İsrail'in BM Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ni ihlal ettiği gerekçesiyle 29 Aralık 2023'te Uluslararası Adalet Divanına (UAD) açtığı dava da zikredilmeye değerdir. Güney Afrika'nın açtığı bu dava neticesinde Filistin lehine bazı kazanımlar sağlansa da UAD'in söz konusu kararlarını uygulayacak bir kurum olmaması sebebiyle sahadaki duruma etki eden bir netice hasıl olmamıştır (İSAR Medya, 2024). 2024 yılının Ekim ayının başına kadar toplamda 10 ülke, sırasıyla Nikaragua, Kolombiya, Libya, Meksika, Filistin, İspanya, Türkiye, Şili, Maldivler ve Bolivya, davaya müdahil olmak için başvurusunu sunmuştur. İlave olarak Belçika, İrlanda, Mısır ve Küba müdahil olma noktasındaki niyetini beyan etmişse de henüz resmî bir başvuru gerçekleştirilmemiştir (United Nations, 2024).

6 İsrail'e silah satışını sınırlandıran veya yasaklayan ülkelerin çoğunun 7 Ekim 2023 öncesi yapılan anlaşmalara sadık kalacaklarını beyan etmesi, İngiltere'nin kararında olduğu gibi kısıtlamaların İsrail için önem arz eden F-35 gibi gelişmiş savaş uçaklarını kapsamaması ve söz konusu ülkelerin İsrail'in silah tedarikindeki payının sınırlı olması (üçüncü sırada yer alan İtalya'nın payı sadece %1'dir) alınan kararların etkisini azaltmaktadır (Holmes, 2024). Ayrıca silah satışlarının üçüncü ülkeler veya gizli anlaşmalar üzerinden devam ettiğine dair bulgular da söz konusudur (Pala & Dincel, 2024).

7 Ekim 2023 sonrası BDS'nin yürüttüğü boykot kampanyalarının bir uzantısı veya bunlara ilave olarak birçok ülkede sivil inisiyatifler yoluyla İsrail ve destekçilerine karşı sayısız protestonun gerçekleştirildiği (Harita 1), boykot listelerinin hazırlandığı ve listelerin erişilebilirliğinin artırılması adına web siteleri ve mobil uygulamaların tasarlandığı (Şekil 4) görülmektedir. Her boykot listesinde yer alan ve BDS'nin belirttiği üzere organik birer boykot hedefi haline gelen McDonald's, Domino's Pizza, Papa John's, Burger King ve Pizza Hut ile tüketici boykotu bağlamında ön plana çıkan Coca-Cola, Starbucks, KFC, Nestle ve Carrefour gibi markalar üzerinde boykotun etkileri göstergelere yansımaya başlamıştır. Örneğin, McDonald's, uluslararası satışlarında 2022'in son çeyreğinde %16,5'lik bir artış sağlamasına rağmen 2023'ün son çeyreğinde bu oran %0,7'ye düşmüştür. KFC'nin Malezya ve Güneydoğu Asya'daki bayilik sahibi QSR Brands, Nisan 2024 itibarıyla Malezya'daki 100'den fazla satış noktasını geçici süreyle kapatmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da 2.500'den fazla satış noktası olan ve KFC, Pizza Hut gibi markaların bayiliğini yapan Americana Restaurants International, 2024 yılı başlarında 100'e yakın kişiyi işten çıkarmış ve 2023'ün son çeyreğinde gelirlerinde %15'lik bir düşüş bildirmiştir (Ewe, 2024). Coca-Cola'nın Türkiye'deki satışlarında 2023'ün son çeyreğinde %22'lik azalma yaşanmış (CCI, 2024, s. 3), Carrefour Ürdün'deki operasyonlarını sona erdirmiştir (Sapir, 2024).

Hem yaygın olarak boykot edilen hem de BDS'nin kampanyalarında hedef alınan şirketlerin yatırım ve politikalarında bazı dönüşümler gerçekleşmektedir. Bu dönüşümlerin bir kısmı uluslararası markaların bilhassa Müslüman yoğunluklu ülkelerdeki bayileri tarafından atılan sembolik adımlardan ibarettir. Örneğin, Mısır ve Endonezya'daki McDonald's bayilerine Filistin bayrakları ile bayi sahibi ve çalışanlarının Filistinlileri desteklediği belirten açıklamalar asılmıştır (Ewe, 2024). Suudi Arabistan, Umman, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün, Mısır, Bahreyn ve Türkiye'deki McDonald's bayileri Gazze'ye toplamda 3 milyon ABD doları destek sağlayacaklarını ilan etmiştir (Hale, 2023).

Harita 1. 7-27 Ekim 2023 Tarihleri Arasında Filistinlileri Destekleyen Protestoların Ükelere Göre Dağılımı

Kaynak: Dutta, 2024

Boycott X

Boycot Dedektifi

No Thanks

Boycat

Moqate3 | انا مقاطع

Zionism Boycott

Qadyaty | قضيتي

Qati' | قاطع

Şekil 4. İsrail'e Karşı Boykot İçin Üretilen Mobil Uygulama Örnekleri

Şekil 5. Mısır'daki Bir McDonald's Şubesinin Filistinlileri Desteklediğine Dair Afiş

Kaynak: @_amroali isimli X kullanıcısının paylaşımından alınmıştır. https://x.com/_amroali/status/1758591453272363233

Not: Afişte "Manfoods Şirketi (McDonald's'ın Mısır'daki franchise sahibi) ve tüm çalışanları Filistin halkını desteklemektedir" yazmaktadır.

Küresel boykot hareketleri, özellikle İsrail'e destek veren şirketler üzerinde ekonomik baskı oluşturmuştur.

Ancak boykotun şirketlerin yatırım ve politikalarında daha ciddi etkileri de söz konusudur. Örneğin, Birleşik Krallık'ın en büyük özel emeklilik fonu Universities Superannuation Scheme (USS), İsrail'in işgal altındaki Filistin topraklarındaki insan hakları sicilinden endişe duyan emeklilik fonu üyelerinin artan baskısı üzerine Mart 2024'ten bugüne 80 milyon sterlinlik İsrail varlığını sattı (Agnew & Cumbo, 2024). Norveçli emeklilik fonu Kommunal Landspensjonskasse (KLP), ekipmanlarının işgal altındaki Filistin'de insan haklarını ihlal etmek için kullanılması riski nedeniyle ABD'li sanayi grubu Caterpillar'daki 70 milyon ABD dolara yakın hissesini elden çıkardı (Al Jazeera, 2024).

Gerek boykot faaliyetleri gerekse işgalin sebep olduğu ekonomik, sosyal ve siyasi konjonktür, İsrail ekonomisini ciddi düzeyde etkilemektedir. 7 Ekim 2023 tarihinden itibaren İsrail'de kapanan şirket sayısı 46.000'e ulaşarak yıllık ortalama kapanan şirket sayısını aşmıştır (Wrobel, 2024). Önde gelen kredi derecelendirme kuruluşu Standard and Poor's (S&P), İsrail'in 2024 yılı için yıllık büyüme oranını %0 olarak öngörmektedir. Benzer şekilde S&P, 2024'te İsrail için GSYH'nin %1,5'ine tekabül eden doğrudan yabancı yatırım çıkışı olacağını tahmin etmektedir (BDS, 2024d). Bu koşullar, boykot sebebiyle politikalarında bir değişiklik yapmayan şirketlerin dahi yatırımlarını ertelemesine sebebiyet vermektedir. Örneğin, Intel İsrail'de 25 milyar ABD dolarlık fabrika inşaatını durdururken Koreli Samsung firmasının inovasyon bölümü Samsung Next, İsrail'deki faaliyetlerini durdurmayı planladığını açıkladı (Business & Human Rights Resource Center, 2024a, 2024b). Tüm bu gelişmeler, boykotun şirket bazlı doğrudan etkilerinin yanı sıra İsrail ekonomisi üzerindeki olumsuz yansımalarıyla geneli etkileyen bir tesire sahip olduğunu da ortaya koymaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu bölüm, İsrail'in ve başta ABD olmak üzere destekçilerinin Filistin topraklarındaki işgaline karşı devletler, STK'lar ve bireyler düzeyinde 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yürütülen yaptırım, ambargo ve boykot faaliyetlerine odaklanmakta ve boykotun tarih boyunca işgali sekteye uğratarak işgal güçlerini zor durumda bırakan etkilerini ortaya koymaktadır. Bilhassa 1970'lerde yoğunlaşan Arap Birliği Boykotu ve 2005 sonrasındaki BDS tecrübeleri, organize, odaklı ve geniş katılımlı bir şekilde yürütüldüğünde boykotun etkilerinin arttığını göstermektedir. Aksa Tufanı (7 Ekim 2023) sonrası geniş kitlelerin iştirak ettiği ve belki de bu sebepten organizasyon ve eylem birliği açısından eksiklikler barındıran boykot faaliyetlerinin halihazırdaki etkileri ise hedeflerin tayini ve paydaşlar arası iletişimin temini ile ortaya çıkabilecek ciddi bir potansiyele işaret etmektedir. İlave olarak boykotun, İsrail'e ekonomik, politik, hukuki, askerî, akademik ve kültürel açıdan doğrudan etkilerinin yanı sıra İsrail aleyhine dönüşen koşullar ile boykot ile ikna edilemeyen veya henüz boykotun hedefi olmamış şirketlerin politika ve yatırımlarına da tesir ettiği gözlemlenmektedir.

Raporun bu bölümünde özetlenen tecrübeler, kazanımlar ve gelişmeler, Filistin'in özgürlüğü yolunda atılacak sonraki adımlar için bazı dersler barındırmaktadır. Öncelikle boykotun, işgale karşı mücadelenin bir boyutunu teşkil ettiği ve devletlerin askerî, hukuki ve siyasi tedbir ve müdahale-

BDS hareketi, dünyada boykot faaliyetlerini koordine ederek Filistin davasına uluslararası bir platform kazandırmıştır.

lelerini tamamlayıcı nitelikte olduğu unutulmamalıdır. İkinci olarak boykot, sadece şahısların tüketim tercihleri düzeyine indirgenerek tüm sorumluluk hane halklarının omuzlarına yüklenemez. Yukarıda da izah edildiği üzere nasıl ki işgal, birbirini besleyen çok katmanlı bir ağ tarafından yürütülüyorsa boykotun da farklı kademeleri ve paydaşları söz konusudur. Boykotun her bir paydaşı, etkili olabileceği boykot kademelerinde varlık göstermelidir. Üçüncü olarak, boykot açısından kolektif hareket, eylem birliği ve bilgi akışı oldukça önemlidir. Bu hususlara dikkat edildiğinde boykotun sürdürülebilirliği ve etkinliği artarak kısa vadede kayda değer kazanımlar elde edilebilir.

Öneriler

- **Ülkeler, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeli ve Filistin devletini tanımalıdır.** Boykotun diğer paydaşları, hükümetlerinin bu yönde adım atmaları için taleplerini dile getirmelidir.
- **Devletler İsrail ile tüm ticari ilişkileri keserek birinci boykot kademesini tavizsiz bir şekilde uygulamalıdır.** Söz konusu uygulama, doğrudan mal ve hizmet ticaretinin yanı sıra transit ticareti, enerji nakliyatını ve tüm finansal mübadeleleri kapsamalıdır.
- **Yerel koşullar gözetilerek boykot hedeflerinin tayini ve boykotun organizasyonu için her bir ülke düzeyinde kapsayıcı, şeffaf ve ortak hedeflere ve eylem birliğine odaklanan sivil bir boykot ofisi tesis edilmelidir.**
- **İsrail'in ekonomik yapısını ve dinamiklerini derinlemesine analiz eden, boykotun her iki tarafa da (boykot eden ve edilen) muhtemel etkilerini tahmin eden nitelikli araştırmalar desteklenmeli ve elde edilen bulgular boykot ofislerinin strateji oluşum süreçlerinde kullanılmalıdır.**
- **Küresel veya bölgesel anlamda örtüşen boykot hedeflerine sahip ülkelerde boykot takvimi ve sürecinde eşgüdümü sağlamak için ilgili ofisler arası iletişim artırılmalıdır.**
- **Devletler arası kuruluşlar, ticaret ve sanayi odaları, STK'lar, üniversiteler arası kurullar, öğrenci birlikleri gibi kurumsal yapılanmalar boykot hedeflerinin belirlenmesi, uygulanması ve bilgi akışının sağlanması noktasında öncü ve yönlendirici bir rol üstlenmelidir.**
- **Boykot süresince elde edilen kazanımlar ve sonraki yol haritası şeffaf ve anlaşılır bir şekilde tüm paydaşlara aktarılmalıdır.**